

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXII (2025), №2
s. 371-387
doi: 10.36121/ekorybska.22.2025.2.371

Ewelina Parafińska-Korybska
ORCID: 0000-0003-0508-0321
(Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)

Rosyjski język blazonowania – terminologia i składnia

Streszczenie: Do badania języka blazonowania wykorzystano XIX-wieczne opisy herbów. Wyekscerpowano z nich nazwy występujące w heraldyce oraz, w ramach wprowadzenia, omówiono najważniejsze zasady heraldyczne. Zaprezentowano zatem specyficzną dla blazonowania terminologię, a następnie przeanalizowano składnię, analizując budowę zdania z wielu różnych perspektyw językowych. Podjęto też próbę wskazania funkcji języka blazonowania.

Słowa kluczowe: język blazonowania, herby, składnia, imiesłów

Russian language of blazonry – terminology and syntax

Summary: The study of the language of blazonry was based on 19th-century descriptions of coats of arms. Heraldic terms found in these descriptions were extracted, and, as an introduction, the most important heraldic rules were discussed. The specific terminology of blazonry was examined, and then the syntax was analyzed by looking at sentence structure from various linguistic perspectives. An attempt was also made to identify the function of the language of blazonry.

Keywords: language of blazonry, coats of arms, syntax, participle

Wstęp

Herby są przedmiotem zainteresowania naukowców, przede wszystkim historyków z uwagi na to, że stanowią wielowątkowe źródło do relacji instytucjonalnych, rodowych i in. z dziedziny szeroko rozumianej kultury, ale też stosunków prawnych. Badając herby, odkrywamy, jakimi zasadami rządziło się nadawanie praw, tytułów,

zaszczytów i jakie treści manifestował właściciel herbu. „Przez stulecia herb podkreślał nie tylko pozycję społeczną, ale świadczył o kultywowaniu cnót moralnych, wyrażonych językiem heraldycznym”¹. Nie zapominajmy o tym, że heraldyka jest dyscypliną żywą, ponieważ herby są tworzone, funkcjonują i mają status prawny również obecnie, przede wszystkim w odniesieniu do państw, miast, gmin i podobnych im jednostek podziału administracyjnego.

Blazonowanie

Herb ma bardzo różnorodne formy przekazu od opisu słownego po ikonografię. Pożądana precyzja opisu spowodowała wykształcenie się specyficznego i bardzo sformalizowanego języka opisu herbów – blazonowania. Studiowanie herbów może się więc także opierać na badaniu języka opisywania herbów. Blazonowanie rządzi się ściśle ustalonymi zasadami. Na podstawie takiego precyzyjnego opisu można odtworzyć wygląd herbu². Język blazonowania korzysta z terminologii heraldyki żywej, z uwagi na powiązania z rycerstwem. Szczególnie dokładną terminologię techniczną dotyczącą herbów wykształciły języki angielski i francuski. Anatolij Pietrowicz Lewandowski podaje, że język francuski był językiem międzynarodowym w klasycznej heraldyce³, terminologia angielska zaś wiele czerpie z francuskiej⁴. Polski język blazonowania jest uboższy niż języki zachodnie i rządzi się bardziej swobodnymi zasadami⁵. Jeśli zaś chodzi o rosyjski język blazonowania, to Michaił Jurjewicz Miedwiediew zauważa, że herby jako takie w Rosji bardzo długo nie były znane, spotykano je niekiedy u rodzin obcego pochodzenia. Herby wśród rodów o długiej tradycji pojawiły się pod koniec XVII w., a w XVIII zdobyły szerszą popularność⁶. Cudzoziemcy mogli wnioskować u władzy o zatwierdzenie ich herbu. Jurij Wasiljewicz Arsienjew zauważa też, że zmiany w heraldyce w Rosji nastąpiły przede wszystkim za czasów Katarzyny II. Badacz konstatuje również niedostatek rosyjskiej literatury heraldycznej na przestrzeni wieków⁷, z czego możemy wnioskować, że i język blazonowania nie rozwinął się tak jak w krajach zachodnich. Dodajmy jeszcze, że sama rosyjska heraldyka kształtowała się pod wpływem kultury Zachodu, a zwłaszcza polskiej⁸.

W największym skrócie język blazonowania obejmuje nazewnictwo stron he-

¹ P. Dudziński, *Refleksje nad heraldyką kościelną – herby biskupów kaliskich*, [w:] *Z zagadnień heraldyki i nauk pokrewnych*. Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, t. 14, red. P. Goldyn, Kalisz 2014, s. 40.

² J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Wydanie nowe, przejrane i zmienione, Warszawa 2001, s. 647. Санти-Мадзини Д., *Геральдика. История, Terminология, Символы и Значение Гербов и Эмблем*, Москва, 2003, s. 55.

³ А.П. Левандовский, *В мире геральдики. Теория – История – Сущность*, Москва 2008, s. 114.

⁴ A. Kulikowski, *Heraldyka szlachecka*, Warszawa 1990, s. 33.

⁵ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii...*, s. 647; por. A. Kulikowski, *Heraldyka szlachecka...*, s. 33; A. Rola-Stężycki podaje, że polska heraldyka, oparta na strukturze klanowej – w której herby były wspólne dla całego rodu, nie tylko rodziny – była unikalna na skalę europejską [A. Rola-Stężycki, *Heraldyka*, <https://docer.pl/doc/x0cc0> (dostęp: 25.06.2024)].

⁶ М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах*, Москва 2008, s. 38.

⁷ Арсеньев Ю.В., *Геральдика*, Москва 2001, s. 58, 135–136.

⁸ Tamże, s. 337, 356.

heraldycznych, figur i ich pozycji, tarczy, godeł. Aby móc poprawnie opisać herb, niezbędne jest przyswojenie skomplikowanych zasad rządzących tym językiem⁹. Podkreśla to również Giovanni Santi-Mazzini, który przed rozpoczęciem zgłębiania tajemnic heraldyki zaleca gruntowne zapoznanie się z gramatyką, ortografią i składnią języka blazonowania¹⁰. W myśl tego zalecenia za cel niniejszego opracowania obraliśmy za prezentowanie terminologii, a następnie składni rosyjskiego języka blazonowania.

Charakterystyka materiału źródłowego

Przedmiotem niniejszego artykułu będzie analiza rosyjskiego języka XIX-wiecznych opisów herbów miast na podstawie akt guberni warszawskiej, choć zgromadzony materiał pozwalałby na szersze badania, m.in. realioznawcze, kontrastywne.

Literatura przedmiotu szeroko opisuje genezę heraldyki, budowę herbów, kształty tarcz i in., my jednak, chcąc uniknąć powtarzania tego, co już zostało zbadane i opisane, skupimy się na warstwie językowej opisów. W materiale źródłowym (*Цело О гербе Варшавской губернии и ея городах*, No 193) odnotowano 30 opisów projektów herbów guberni warszawskiej (pięć opisów) oraz miast będących w jej obrębie, takich jak: Warszawa, Włocławek, Błonie, Gostynin, Gąbin, Grójec, Grodzisk, Radzymin, Mszczonów, Kałuszyn, Skierniewice, Służewo, Kutno, Radziejów, Sochaczew, Góra Kalwaria, Mińsk¹¹, Krośniewice, Łowicz, Nieszawa, Warka, Brześć¹², Nowy Dwór¹³, Lubraniec, Stanisławów. Opisy te zostaną przeanalizowane pod kątem językowym. Na początku zajmiemy się tym, co dane herby miały przedstawiać w kontekście teorii heraldyki, zwrócimy też uwagę na główne zasady panujące w tej dziedzinie wiedzy. Umożliwi to szersze spojrzenie na warstwę językową. Jak bowiem podaje Andrzej Rola-Stężycki: „Wszystkie te elementy podlegają ścisłym przepisom heraldycznym i nie mogą być dowolnie stosowane. Nie są to bowiem ozdoby graficzne, lecz oznaki konkretnych godności, tytułów i przywilejów”¹⁴.

Terminologia heraldyczna. Zasady heraldyczne

Niezwykle istotną kwestią w heraldyce są barwy. Kolor tarczy nazywamy tynkturą. Nazwy kolorów użyte w badanych opisach to przymiotniki: *лазуревый*¹⁵, *червленный*, *золотой*, *серебряный*, *черный* oraz wyrażone rzeczownikowo *золото* i *червленъ*. W heraldyce początkowo stosowano cztery kolory, tj., jak podaje J.W. Arsenjew czerwony, niebieski, biały i czarny. Z czasem palety barw dopełniły zielony, żółty (lub złoty), purpurowy, a w herbach angielskich – pomarańczowy¹⁶. A.P. Le-

⁹ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 647–648.

¹⁰ Д. Санти-Мадзини, *Геральдика. История, Terminология, Символы и Значение Гербов и Эмблем*, Москва 2003, s. 55.

¹¹ Obecnie Mińsk Mazowiecki.

¹² Obecnie Brześć Kujawski.

¹³ Obecnie Nowy Dwór Mazowiecki.

¹⁴ A. Rola-Stężycki, *Геральдика*, <https://docer.pl/doc/x0cc0> [dostęp: 25.06.2024].

¹⁵ *Лазуревый* to tradycyjna nazwa koloru niebieskiego. Inne spotykane niekiedy określenia to *голубой* i *синий* [zob. С.В. Егоров, *Геральдика для всех* (электронная публикация), Москва 2002, s. 136–137, <https://gerboved.ru/b/227> (dostęp 19.06.2024); А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 70].

¹⁶ Арсеньев Ю.В., *Геральдика...*, s. 151; por. А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 110; J. Szy-

wandowski wymienia jako najpopularniejsze kolory herbowe czerwony, niebieski, zielony i czarny (dla przykładu: złoto oznaczało bogactwo, wysoką pozycję społeczną, srebro – dobroć, niewinność, czerwony – odwagę, męstwo, zielony – nadzieję)¹⁷. Kolorem przypisywano dawniej określone znaczenie i przywiązywano dużą wagę do ich symboliki. Należy dodać, że w heraldyce kolory mają również swoje graficzne oznaczenia dla celów prezentacji bezbarwnego herbu (linie, kropki itp.)¹⁸, nazywamy to zaś szrafiowaniem¹⁹ (szrafowaniem).

Najistotniejszymi elementami herbu są tarcza i godło, choć wymienić można jeszcze inne, np. koronę, hełm, klejnot, labry, trzymacze²⁰. Zasadniczo przedmiotem naszej analizy będzie terminologia dotycząca tarczy i elementów, które się na niej znajdują, połączona ze składnią ich opisu. W materiale badawczym (oprócz korony i w większości opisów – dwóch złotych kłosów połączonych wstęgą aleksandrowską) nie zostały wskazane inne elementy składające się na herb, stąd też nasza uwaga zostanie skupiona na opisie samej tarczy herbowej.

Pierwszą ogólną, ale zarazem istotną zasadą w heraldyce są strony: prawa i lewa, które nazywamy nie z perspektywy osoby oglądającej herb, ale rycerza, trzymającego tarczę – strony czytamy zatem na odwrót²¹. Tarcza może być podzielona na dwie lub więcej części. Co istotne – zawsze istnieje określony porządek odczytywania herbu. W wyniku dzielenia tarczy otrzymujemy grupę figur zaszczytnych (geometrycznych) godła, np. głowica, podstawa, pas²², które odnajdziemy również w badanym materiale: *глава щита, оконечность, пояс*. Tarcza może być dzielona w różnych płaszczyznach i tak np. w materiale badawczym kilkukrotnie spotykamy się z informacją *щит расщечен*. Oznacza to, że tarcza została podzielona pionowo. Siergiej Witaljewicz Jegorow zauważa, że figury zaszczytne mają proste krawędzie, niekiedy jednak bywają łamane lub krzywe – w takich przypadkach figury zyskują nowe nazwy, m.in. *волнообразные, зубчатые* – faliste, blankowane²³. W badanym materiale kilkukrotnie pojawiały się ww. określenia w takich połączeniach wyrazowych jak np. *волнообразный пояс*, ale też *зубчатые ворота, зубчатая стена, зубчатые башни*. Do figur zaszczytnych należy również tzw. wolna część (*вольная часть*), czyli prostokąt umieszczony w prawym górnym (chyba, że brakuje miejsca – wówczas w lewym) rogu herbu miasta. Zawiera ona herb terytorium, do którego miasto przynależy, np. okręgu, kraju²⁴. Dudziński zauważa również, że była to praktyka typowa dla heraldyki rosyjskiej²⁵. W większości przykładów z zebranego materiału pojawiała się taka wolna część i był w niej umieszczony herb guberni

mański, *Nauki pomocnicze historii...*, s. 656; М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах...*, s. 40.

¹⁷ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 110–112.

¹⁸ Арсеньев Ю.В., *Геральдика...*, s. 152, 153; А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 112.

¹⁹ A. Rola-Stężycki, *Heraldyka*, <https://docer.pl/doc/x0cc0> [dostęp: 25.06.2024]; por. A. Kulikowski, *Heraldyka szlachecka*, Warszawa 1990, s. 174.

²⁰ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii...*, s. 653.

²¹ Tamże, s. 647.

²² Tamże, s. 658.

²³ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 147.

²⁴ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 153–154.

²⁵ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997, s. 176.

warszawskiej, na której terenie leżały wymienione miasta: *В вольной части герб Варшавской губернии*.

S.W. Jegorow wymienia obok figur zaszczytnych figury zwykłe, które tym się różnią od pierwszych, że mogą występować nad nimi. Figurami zwykłymi mogą być np. półokrąg, trójkąt, romb, moneta i in.²⁶ W naszym materiale nie odnajdujemy jednak przykładów takich figur.

Figury zaczerpnięte ze świata zewnętrznego, przedstawiające to, co spotykamy poza heraldyką, nazywamy nieheraldycznymi (nazywa się je także mobiliami herbowymi). A.P. Lewandowski dzieli je na naturalne (np. człowiek i części jego ciała, rośliny, zwierzęta), sztuczne (np. budowle, wytwory rzemieślnicze) oraz fantastyczne (mające źródło w legendach i mitologii). Figury nieheraldyczne stanowią treść większości herbów²⁷.

W badanym materiale człowiek jako figura pojawia się kilkakrotnie. Raz jako postać fantastyczna: *человек, с орлиными крыльями, львиными ногами и хвостом* (projekt herbu warszawskiej guberni), innym razem jako realistyczna: *в лазуревой одежде и черневых сапогах стоящий человек и держащий в правой руке золотую пальмовую ветвь* (Sochaczew). W opisie herbu Grójca czytamy o rycerzu: *в серебрянных латах рыцарь с червленым перьем на шлеме, держащий в правой руке серебряный меч*. Odnajdziemy też św. Wawrzyńca, którego opisano w następujący sposób: *в серебряном подризнике и червеною с золотым крестом ризою Св. Лаврентий, стоящий на серебряной решетке и держащий в правой руке пальмовую ветвь* (Kutno).

Spośród zwierząt jednym z najbardziej szanowanych bohaterów herbów jest lew, królewski drapieżnik, uosabiający siłę, władzę i moc²⁸. Nazwa *lew* występuje (w identycznej postaci) w dwóch następujących opisach projektów herbów guberni warszawskiej: *передняя половина рассеченного червленого льва*.

Orzeł w heraldyce jest najważniejszym ptakiem, a symbolicznie uchodzi nawet za zwierzę ważniejsze od lwa. Lew symbolizował królestwa i księstwa, zaś orzeł – imperia²⁹. W badanym materiale nazwa *orzeł* pojawia się w opisach herbów warszawskiej guberni, Radziejowa, Nieszawy i Brześcia. Zwróćmy jednak uwagę na to, że w jednym z projektów herbu guberni warszawskiej pojawia się dwugłowy orzeł Imperium Rosyjskiego mający na piersi moskiewski herb. W dobitny sposób pokazuje to zależność Królestwa Polskiego od Imperium. W badanych opisach nie podano, w którą stronę zwrócony jest orzeł. W domyśle zaś – zgodnie z zasadami obowiązującymi w heraldyce – zwrócony jest on w prawo. Opis powinien zawierać wzmiankę o kierunku zwrócenia głowy zwierzęcia, gdyby nie był on typowy³⁰. Herb w takim przypadku staje się uszczerbiony, tzn. ma wówczas mniej zaszczytną formę.

²⁶ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 152–153.

²⁷ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 31; М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах...*, s. 59; С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 156.

²⁸ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 37.

²⁹ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 46.

³⁰ М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах...*, s. 69; por. Г. Введенский, *Азбука геральдики*, Санкт-Петербург, 2004, s. 32; С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 161.

W herbie Łowicza pojawia się jeszcze inny ptak: pelikan. Według S.W. Jegorowa symbolizuje on miłość rodziców do dzieci oraz troskę władcy o poddanych³¹.

S.W. Jegorow podaje, że ryba występuje w heraldyce bez wskazania na gatunek³². Tak jest również w analizowanych opisach, choć ryba nie pojawia się w nich jako główna figura. Występuje dwukrotnie i za każdym razem gatunek nie zostaje wymieniony:

- *серебрянный коронованный орел, с червленными глазами, клювом и когтями и стоящий на золотой рыбе, согнутой дугою вверх, с червленными глазами и хвостом* (Nieszawa);

- *серебрянный пеликан с лазуревыми глазами, клювом и когтями, держащий в клюве золотую рыбу* (Łowicz).

Pośród zwierząt w badanym materiale odnajdziemy również kozę: *В золотом щите черная коза с червленными глазами, языком, рогами и копытами* (Kałuszyn).

W herbach mogą figurować również drzewa, a za najzaszczytniejsze uważany jest dąb, symbol siły³³. Dębowy liść, zdaniem A.P. Lewandowskiego, to symbol wojenny. W heraldyce niekoniecznie musi być naturalnej, zielonej barwy³⁴, co potwierdza się podczas analizy badanych akt. Kilkukrotnie pojawiają się w nich bowiem złote liście dębu: *Щит увенчан Польскою короною и окружен дубовыми листьями с Андреевскою лентою*. Badacz podaje też, że sosna, święte drzewo dla północnych krajów, w heraldyce była rzadko spotykana³⁵. Geоргий Wwiedienskij pisze o tym, że symbolizuje ona wytrzymałość i samotność, może mieć również konotacje sakralne³⁶. W naszym materiale pojawia się jednak trzykrotnie, za każdym razem jest przedstawiona inaczej:

- *трехветвистая золотая сосна с двумя внизу обрубленными суками и пятью корнями* (Błonie);

- *башня, между двумя золотыми соснами* (Gąbin);

- *зеленая (о трех вершинах и) с пятью корнями сосна* (Lubraniec).

Lilia heraldyczna składa się z pąka i dwóch płatków³⁷. Lilia pojawia się w opisie herbu miasta Skierniewice: *пояс [...] сопровождаемый по бокам и снизу тремя таковыми же лилиями*. Kolejny motyw rośliny – snop żyta – odnajdziemy w jednym z opisów projektu herbu guberni warszawskiej: *В лазуревом щите золотой сноп рожь*.

Gwiazdy w heraldyce mogą występować pojedynczo, w grupie kilku lub może być nimi usiane całe pole tarczy. Liczba ramion zwykle waha się od trzech do czternastu, przy czym niezwykle rzadko spotykane są gwiazdy o większej niż siedem liczbie ramion³⁸. Tymczasem w naszym materiale odnajdziemy właśnie gwiazdę ośmioramienną: *золотой полумесяц вверх обращенный рогами между которыми таковая же о 8ми³⁹ лучах звезда* (Mińsk).

³¹ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 165.

³² С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 166.

³³ Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 38.

³⁴ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 57–58.

³⁵ Там же, s. 58.

³⁶ Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 38.

³⁷ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 39; por. Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 81.

³⁸ Там же, s. 60.

³⁹ Pisownia oryginalna.

Słońce to najstarszy symbol, który wykorzystywały wszystkie narody. Oznaczało bogactwo i obfitość. Z uwagi na to, że było również symbolem pogańskim, z czasem w chrześcijańskich kręgach jego znaczenie osłabło na korzyść krzyża⁴⁰. Nazwę słońce spotykamy w opisie projektu herbu miasta Góry Kalwarii: [...] *крест [...] сопровождаемый в главе щита серебряным концом вверх полумесяцем и в оконечности щита золотым солнцем*.

Księżyc w heraldyce przedstawiano w formie srebrnego półksiężyca. Półksiężyc również jest dawnym astralnym symbolem o proveniencji azjatyckiej. Był symbolem bogactwa⁴¹. W heraldyce występuje bez twarzy, rogami zwrócony do góry⁴², co potwierdza się w przykładach wymienionych już w trakcie analizy gwiazd i słońca.

Kolejną figurą, często pojawiającą się w heraldyce, jest korona. A.P. Lewandowski podaje, że blankowana korona (*зубчатая корона*) jest symbolem władzy senioralnej⁴³. Z kolei Szymański zauważa, że uszczerbkiem heraldycznym była korona umieszczona na głowie zwierzęcia lub ptaka, bowiem oznaczało to zależność lenną. Wyjątkiem jest tu heraldyka polska, w której koronowany orzeł ma pierwszeństwo przed innymi orłami, np. występującymi w herbach ziem. Heraldyka polska też dopuszczała możliwość koronowania innych zwierząt, jak np. lew, połuorzeł, połulew⁴⁴.

M.Ju. Miedwiediew stwierdza, że w heraldyce spotyka się wiele wariantów krzyży. Jednym z nich jest grecki, równoramienny⁴⁵, obecny również w naszym materiale:

- [...] *замок, сопровождаемый в главе щита тремя черными греческими крестами* (Służewo);

два косвенно на крест положенные золотые епископские посоха, сопровождаемые в углах четырьмя таковыми же греческими крестами (Stanisławów).

Inne warianty krzyży w badanym materiale to: krzyż zwieńczony kulkami na ramionach, złoty krzyż oraz złoty, długi krzyż obarczony czerwonym sercem przebitym czterema srebrnymi gwoździami.

- *пояс, увенчанный таковым же крестом с шарами на концах и сопровождаемый по бокам и снизу тремя таковыми же лилиями* (Skierniewice);

- *В лазуревом щите, в серебряном подризнике и червленую с золотым крестом ризою Св. Лаврентий* (Kutno);

- *золотой длинный крест обремененный червленым пронзенным четырьмя серебряными гвоздями сердцем* (Góra Kalwaria).

Literatura przedmiotu wymienia też figury przedstawiające broń. W badanym materiale odnajdziemy przykłady miecza: w opisie projektu herbu guberni warszawskiej srebrny człowiek o orlich skrzydłach, lwich nogach i ogonie jest uzbrojony w złoty miecz i tarczę. Z kolei w opisie projektu herbu Grójca rycerz w srebrnej zbroi,

⁴⁰ Tamże, s. 62; por. Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 37–38.

⁴¹ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 63; Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 38.

⁴² М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах...*, s. 86

⁴³ А.П. Левандовский, *В мире геральдики...*, s. 66.

⁴⁴ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*. Wydanie nowe, przejrzone i zmienione, Warszawa 2001, s. 666.

⁴⁵ М.Ю. Медведев, *Геральдика или истинная наука о гербах...*, s. 54.

z czerwonym piórem w hełmie, trzyma w prawej ręce srebrny miecz. Miecz naturalnie przywołuje na myśl swoją agresywno-obronną funkcję. Jest jednak także „symbolem władzy, praworządności, najwyższej sprawiedliwości, wszechogarniającego rozumu, przenikliwości”⁴⁶. W opisie herbu Grodziska czytamy o grotach od strzał – dwa, z których dolny jest odwrócony.

W opisie projektu herbu guberni warszawskiej pojawia się termin *тарч*: *В червленом щите серебряный человек, с орлиными крыльями, львиными ногами и хвостом и вооруженный золотыми мечом и тарчью*. U G. Santi-Mazziniego jest to tarcza niemiecka: „немецкий щит «тарч» (tartsche)”⁴⁷. Mogły one przybierać kształt rombu, prostokąta lub koła⁴⁸ – i taki też kształt znajduje się na tarczy w rzeczonym opisie.

Warto w tym miejscu dodać, że jeżeli na tarczy widnieje jedynie przednia połowa figury, to wówczas nazywamy ją *выходящая* lub *возникающая* (wspięta)⁴⁹. Jeden raz widzimy to pojęcie w materiale: *В золотой главе щита возникающий*⁵⁰ *Императорский двуглавый орел* (gubernia warszawska). Czytamy dalej u S.W. Jegorowa, że w odniesieniu do orła użyjemy słowa *возникающий*, jeżeli widoczna jest górna część jego tułowia oraz kraje skrzydeł⁵¹. Pokrywa się to z graficznym przedstawieniem tego projektu herbu.

Pastorał – symbol władzy kościelnej⁵², obecny (w liczbie dwóch) w herbie Stanisławowa przynależy do kolejnej grupy figur, tzw. sztucznych. Figury te znaczą to, co przedstawiają. Można do nich zaliczyć np. elementy związane z wystrojem świątyń, kultem religijnym, przedmioty domowe, gospodarskie, utensylia wojenne, architektoniczne, budowlane, morskie i in.⁵³. Nie wydaje się konieczne przytaczanie przykładów, zamiast tego przywołamy elementy obecne w materiale badawczym.

Wiele nazw elementów architektonicznych odnajdziemy w opisie projektu herbu Włocławka:

- *червленая зубчатая крепостная стена с открытыми червлеными воротами. Над стеною три таковыя башни средняя с лазуревым куполом, выше других, зубчатых. Стена и башни с золотыми швами* – kolejno: *зубчатая крепостная стена* – krenelaż, *ворота* – brama, *башни* – wieże, *купол* – kopuła, *зубчатые* – blankowane, *швы* – spoiny;

Gostynina:

- *серебряная зубчатая крепостная стена со сквозными воротами и тремя четверугольными башнями, из коих средняя выше других, швы лазуревые, крыши и флюгеры золотые* – kolejno (inne niż poprzednio): *сквозные ворота* – przejazd bramny, *четверугольные башни* – czworoboczne wieże, *крыши* – dachy, *флюгеры* – kurki;

⁴⁶ Г. Введенский, *Азбука геральдики...*, s. 36.

⁴⁷ Д. Санти-Мадзини, *Геральдика. История, Терминология...*, s. 50.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 157.

⁵⁰ *Возникающий* może rodzić pewne problemy translatorskie. Wprost odpowiadający wariant *вспięты* odnosi się bowiem częściej do lwa, lamparta itp. zwierząt. W przypadku orła powiemy raczej, iż jest to orzeł z rozwiniętymi skrzydłami.

⁵¹ Tamże, s. 164–165.

⁵² Tamże, s. 169.

⁵³ Tamże, s. 169–173.

Mszczonowa:

- золотая башня с висячими вверху по бокам башенками остроконечными крышами и серебряными флюгерами – kolejno (inne niż poprzednio): башенки – wieżyczki, остроконечные крыши – spiczaste dachy;

Lubrańca:

- червленая, зубчатая открытая ворота, с пирамидальной крышею, оканчивающуюся шариком с острым наконечником – kolejno (inne niż poprzednio): пирамидальная крыша, оканчивающаяся шариком с острым наконечником – piramidalny dach⁵⁴ zwieńczony kulą z ostrym szpicem.

Dodajmy, że brama w heraldyce może symbolizować hojność, szczodrość i opiekę. Brama w murze zaś, w przypadku miast, gościnność mieszkańców czy przywileje handlowe⁵⁵.

Jeśli zaś chodzi o figury fantastyczne, to nie odnotowaliśmy ich w badanych aktach i nie będziemy poświęcać im większej uwagi nad to, że zaliczałyby się do nich smoki czy gryfy⁵⁶.

Po analizie nazw figur obecnych w analizowanym materiale, warto przyrzeć się ich położeniu. Usytuowanie figur na tarczy jest również ściśle regulowane przez zasady heraldyczne. Naturalne (*правильное*) położenie figur (jeśli jest ich więcej) oznacza, że są one umieszczone rzędem w środku tarczy (*в центре*), a liczbę figur podaje się cyframi rozdzielonymi kropką. Dla przykładu 2.1 – dwie figury wyżej i jedna pod nimi. Gdyby figury były położone odwrotnie, tj. 1.2, wówczas byłaby mowa o położeniu na opak (*неправильное положение*)⁵⁷. W badanym materiale nie odnajdziemy jednak takich oznaczeń. S.W. Jegorow zaznacza jeszcze, że położenie figur może być również przypadkowe, gdy nie jest ono ani naturalne, ani odwrotne do naturalnego⁵⁸.

Najważniejszą figurą jest figura największa lub znajdująca się w centrum. Wówczas pozostałe figury *сопровождают*⁵⁹ lub je otaczają (*окружают*)⁶⁰. W badanym materiale odnajdujemy następujące sformułowania:

- серебряный волнообразный пояс, сопровождаемый вверху, золотою, зубчатою крепостною стеною (Nowy Dwór);

- золотые епископские посоха, сопровождаемые в углах четырьмя таковыми же греческими крестами (Stanisławów);

⁵⁴ Przekład wierny oryginałowi. Z obrazka wynika jednak, że opisywany typ dachu to tak zwany dach hełmowy (ros. *шлемовидная крыша*).

⁵⁵ P. Dudziński, *Alfabet heraldyczny...*, s. 67.

⁵⁶ С.В. Егоров, *Геральдика для всех...*, s. 174.

⁵⁷ Tamże, s. 145.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ W tłumaczeniu ustala się opisowo położenie figur. Problematycznym znów pod względem translatorskim okazuje się czasownik *сопровождать*, w badanym materiale występował bowiem w następujących połączeniach: *сопровождаемый по бокам и снизу* (Skierniewice), *сопровождаемый в углах* (Krośniewice, Stanisławów), *сопровождаемый в главе щита* (Służewo, Góra Kalwaria), *сопровождаемый вверху* (Nowy Dwór). W dwóch ostatnich przypadkach można pokusić się o czasownik *wieńczyć*. W pozostałych wariantach wydaje się zasadne użycie czasownika *otaczać*, *towarzyszyć*, w zależności od kontekstu.

⁶⁰ Tamże.

- Щит [...] окружен двумя золотыми колосьями соединенными Александровскою лентою (Lubraniec).

Inne przypadki położenia figur wymagają formy opisowej⁶¹.

Jeżeli zaś jedna figura jest umieszczona na drugiej, to ta ostatnia nazywa się obarczoną (*обремененной*)⁶². Przykłady takich sformułowań odnajdziemy w badanych opisach: *все обременено серебряным волнообразным поясом* (gubernia warszawska), *золотой длинный крест обремененный червленым пронзенным четвермя серебряными звездами сердцем* (Góra Kalwaria).

Kolejnym zagadnieniem wymagającym omówienia są ozdoby tarczy herbowej. S.W. Jegorow podaje, że mogą nimi być: „dębowe liście i gałązki, wstęgi orderowe, berła, chorągwie i kłosy, winorośle, młoty, kotwice i kilofy”⁶³. W badanych aktach odnajdziemy następujące nazwy ozdób tarczy:

- *dwa złote kłosy połączone wstęgą aleksandrowską,*
- *złote dębowe liście połączone wstęgą aleksandrowską,*
- *złote dębowe liście połączone wstęgą andrzejewską.*

Dębowe liście i gałęzie, jak stwierdza S.W. Jegorow, są umieszczane po bokach tarczy i łączone wstęgą orderową⁶⁴, co znajduje odzwierciedlenie w powyższych przykładach. Z kolei dwa złote kłosy po bokach tarczy – zdaniem badacza – są umieszczane w herbach tych miast i podgrodzi, w których rolnictwo jest bardzo rozwinięte⁶⁵. Józef Marecki natomiast dodaje, że w przypadku miast kłosy nawiązują do rolnictwa wsi je otaczających. W polskiej heraldyce przedstawiane są kłosy pszenicy lub żyta. Ten sam badacz zauważa, że kłosy można spotkać we wszystkich rodzajach herbów, zarówno świeckich, jak i kościelnych⁶⁶.

Kończąc analizę figur i elementów tworzących herb, warto zatrzymać się na moment przy istotnej – zwłaszcza w okresie zaborów i walki o przetrwanie polskości – kwestii historyczno-politycznej, nieodłącznie związanej z heraldyką. Wydaje się, że warto pokrótce wspomnieć o kwestiach narodowościowych. Artur Górak, badając herby miast powiatu radzyńskiego w interesującym nas okresie – XIX wieku – zwraca uwagę na tendencje unifikacyjne, zwłaszcza rusyfikacyjne w Królestwie Polskim, z wykorzystaniem heraldyki⁶⁷. Odbywało się to np. poprzez nieumieszczanie w godłach elementów, które kojarzyłyby się z miastem, uwzględniających miejscowe tradycje. Naciskano zaś na symbole będące zgodne z propagandą, np. kozy, kłosy, niezależnie od profilu gospodarczego miasta⁶⁸. Tę tendencję potwierdza nasz materiał źródłowy, w którym niejednokrotnie wymieniane były podobne nazwy.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, s. 188, tłum. EPK.

⁶⁴ Tamże, s. 188.

⁶⁵ Tamże, s. 189.

⁶⁶ J. Marecki, *Kłosy w polskiej heraldyce świeckiej*, [w:] *Krajobraz semantyczny wsi i miast*, red. Józef Marecki, Lucyna Rotter, Kraków 2016, s. 145–146.

⁶⁷ A. Górak, *Rosyjskie projekty herbów miast powiatu radzyńskiego w drugiej połowie XIX wieku*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, tom 19 (2021), s. 18.

⁶⁸ Tamże, s. 22–23.

Składnia w języku blazonowania

Po analizie zagadnień terminologicznych, zgodnie z wytyczonym celem niniejszych badań, przechodzimy do zjawisk składniowych, które stanowią równie interesujące zagadnienie. Język blazonowania jest specyficzny nie tylko z uwagi swój zasób leksykalny, ale też sposób zorganizowania leksyki w zdaniu. Analizę elementów wyróżniających syntaktykę blazonowania, dla zachowania przejrzystości, ujmijemy w punkty. Są nimi:

1. Imiesłowy w funkcji:

a) orzeczenia imiennego

Język rosyjski dysponuje rozbudowanym systemem imiesłowów przymiotnikowych; dwie formy dla czasu teraźniejszego (forma czynna i bierna) i dwie formy dla czasu przeszłego (czynna i bierna). Nadają one wypowiedzi zwięzłości i zwartości. W badanym materiale zaobserwowano występowanie licznych imiesłowów, czynnych i biernych zarówno w formie pełnej, jak i w formie krótkiej. Przykłady imiesłowów w formie krótkiej w badanym materiale są następujące: *щит увенчан*⁶⁹, *щит рассечен*, *щит украшен*, *щит окружен*.

Są to imiesłowy bierne czasu przeszłego w formie krótkiej⁷⁰ i stanowią one część orzeczenia imiennego. W powyższych przykładach to funkcja syntaktyczna narzuca niejako formę krótką, bowiem, jeśli imiesłów bierny ma być w zdaniu orzeczeniem, to powinien on przybrać właśnie krótką formę.

b) przydawki

1. W funkcji przydawki występują imiesłowy przymiotnikowe w formie pełnej, jak w poniższych przykładach:

- *возникающий двуглавый орел; орел, имеющий на груди; рыцарь с червленым перьем на шлеме, держащий в правой руке серебряный меч* (*возникающий, имеющий, держащий* – imiesłowy przymiotnikowe czynne czasu teraźniejszego);

- *листьями, соединенными Андреевскою лентою; пояс, увенчанный таковым же крестом* (*соединенный, увенчанный* – imiesłowy przymiotnikowe bierne czasu przeszłego).

2. Stosowanie zdań nominalnych z rozbudowaną grupą nominalną (tj. człon główny i człony poboczne – wskazujące np. na miejsce lokalizacji danego obiektu, jego cechy), bez formalnie wyrażonego orzeczenia: *над стеною три таковыя башни; в лазуревом щите золотой сноп рожь*.

3. Odwrócenie naturalnego szyku zdania

- *В лазуревом щите серебряная с лазуревыми швами, сквозными воротами и золотую крышею башня*.

⁶⁹ Dla ilustracji pewnych zjawisk językowych niekiedy konieczne jest powtórzenie przykładów lub ich fragmentów. Niektóre zdania z materiału są reprezentatywne dla różnych zagadnień.

⁷⁰ Zastosowana w tekście terminologia jest właściwa dla gramatyki języka rosyjskiego. W języku polskim imiesłowy dzielimy na czynne i bierne, nie kategoryzuje się ich w odniesieniu do czasu.

W powyższym przykładzie podmiotem jest słowo *баишня*, które znajduje się na samym końcu, poprzedzone przydawkami w prepozycji.

- В золотом щите черная с золотыми швами стена, с двумя таковыми же зубчатыми баишнями, между которых в лазуревой одежде и черневых сапогах стоящий человек [...].

Słowa *стена* i *человек* zgodnie z naturalnym porządkiem zdania miałyby inne miejsce. Ten przykład ilustruje również zabieg pomijania orzeczenia.

4. Rozbudowane frazy nominalne z wieloma członami atrybutywnymi (przydawkami w formie przymiotników określających kolor, kształt itd.):

- щит увенчан серебряною баишенною о трех зубцах короною;

- левая половина рассеченного золотого орла;

- В лазуревом щите трехветвистая золотая сосна.

tj.: *серебряною баишенною о трех зубцах; левая, рассеченного золотого; лазуревом, трехветвистая золотая.*

5. Rozbudowane zdania pojedyncze z rozbudowanymi członami pobocznymi:

- На лазуревом щите, серебряный волнообразный пояс, сопровождаемый вверху, золотую, зубчатую крепостною стеною, с высокою баишею в середине, с сквозными воротами и внизу, серебряною повязкою, связанною вкруг (Nowy Dwór).

Ten punkt jest związany z poprzednim, wyodrębniamy go jednak, by zwrócić uwagę na składnię.

Człony odnoszące się do słowa *пояс*: *сопровождаемый вверху, золотую, зубчатую крепостною стеною; серебряною повязкою, связанною вкруг*. Informacje dotyczące słowa *стена*: *с высокою баишею в середине, с сквозными воротами*. Dokonany rozbiór zdania pokazuje, jak rozbudowane są człony poboczne zdania.

- Щит увенчан Польскою короною и окружен золотыми дубовыми листьями, соединенными Андреевскою лентою, согласно Высочайше утвержденным правилам (gubernia warszawska).

Określenia odnoszące się do słowa *щит* są następujące: *увенчан Польскою короною; окружен золотыми дубовыми листьями*, do słowa *листья*: *соединенными Андреевскою лентою*.

- Во второй части, рассеченной золотом и червленью передняя половина рассеченного червленого льва и левая половина рассеченного золотого орла, соединенныя обе под одною золотую короною, – что герб бывшего Серадзскаго воеводства (gubernia warszawska).

To przykład rozbudowanego egzystencjalnego zdania pojedynczego, w którym formalnie nie występuje orzeczenie, jest ono wyrażone jedynie implicytnie (tj. „znajduje się”), co jest typowe dla składni języka rosyjskiego.

6. Stosowanie czasowników lokalizujących w funkcji orzeczenia prostego: *отaczać, обарaczać (окружать, обременять, сопровождать⁷¹)*. Zostały one omówione

⁷¹ Patrz przyp. 59.

w toku wcześniejszych rozważań, zatem ograniczymy się w tym miejscu jedynie do ich wymienienia.

7. Stosowanie zdań porównawczych:

- *Во второй части, рассеченной золотом и червленую [...] – что герб бывшего Серадзского воеводства (gubernia warszawska);*

- *В первой червленой части серебряный орел с золотыми глазами, языком и когтями – что герб бывшего Масовского воеводства (gubernia warszawska);*

W powyższych przykładach odwołania do innych herbów, bez podawania ich opisów, wyrażono poprzez wprowadzenie *что герб...*

8. Stosowanie zaimków celem uniknięcia powtórzenia informacji:

- *червленая зубчатая крепостная стена [...] Над стеною три таковыя башни (Włocławek)*

- *В червленом щите серебряный висящий пояс, увенчанный таковым же крестом с шарами на концах и сопровождаемый по бокам и снизу тремя таковыми же лилиями.*

W powyższych przykładach użyto następujących zaimków: *таковыя, таковым же, таковыми же* występujących w funkcji przydawek. Jest to zgodne z jedną z heraldycznych zasad, o czym pisze G. Santi Mazzini: «Геральдисты стараются по возможности не повторять название одного и того же цвета. [...] они нередко заменяют само название цвета выражением «того же цвета» (57).

9. Użycie przysłówków i zaimków przysłówkowych w funkcji okoliczników:

- *места: с сквозными воротами и внизу, серебряною повязкою, связанною вкру; сосна с двумя внизу обрубленными суками и пятью корнями; золотая башня с висящими вверху по бокам башенками;*

- *способу: крест [...] сопровождаемый в главе щита серебряным концом вверху полумесяцем; орел [...] стоящий на золотой рыбе, согнутой дугою вверху; черный лук с тремя стрелами, вниз обращенными.*

Wymieńmy owe przysłówki i zaimki przysłówkowe z powyższych dwóch przykładów: *внизу, вверху по бокам, серебряным концом вверху, дугою вверху, вниз обращенными.*

10. Zdania złożone. Hipotaksa i parataksa:

W badanym materiale dominują zdania pojedyncze, zarówno proste, jak i rozbudowane, co już wykazywaliśmy w przykładach. Oprócz nich odnotowaliśmy zdania złożone. Przyjrzymy się jeszcze zdaniom złożonym i relacjom wewnątrz nich.

- *В лазуревом щите золотой сноп рожь, все обременено серебряным волнообразным поясом (gubernia warszawska).*

- *Щит увенчан Польскою короною и окружен дубовыми листьями с Андреевскою лентою (gubernia warszawska).*

Są to przykłady zdań parataktycznych. Parataksa to relacja współrzędności. Jak podaje Alicja Nagórko: „Zdania pozostające względem siebie w stosunku współrzędnym, a więc niejako wzajemnie się określające, są zorganizowane w jedną całość albo

poprzez spójnik [...], albo na podstawie czysto fonologicznej, co w języku pisanym symbolizuje interpunkcja [...]"⁷². W materiale zaobserwowano kilka podobnie zbudowanych zdań (z ewentualną zmianą pojedynczych wyrazów). Podane przykłady reprezentują relację współrzędności opartą na koniunkcji sensów, innymi słowy – łączliwości.

- В лазуревом щите серебряная крепостная стена со сквозными воротами и тремя круглыми башнями⁷³ из коих средняя выше других (Grójec).

- На серебряном щите червленая стена, с тремя таковыми же круглыми, зубчатыми башнями, из которых средняя выше других и с открытыми воротами, в которых червленый орел, с золотыми глазами, клювом и когтями (Brześć).

Kolejne dwa przykłady to zdania hipotaktyczne, czyli niewspółrzędne, a w tych konkretnych przypadkach – rozwijające. W świetle definicji wspomnianej badaczki A. Nagórko zdania hipotaktyczne to bowiem: „[...] typ zdań podrzędnych, które nie tyle uzupełniają, ile rozwijają treść narzędnika. [...] Zdanie nadrzędne jest w takich przypadkach kompletne, podrzędne natomiast, nawiązując do jakiegoś – dowolnego – składnika, wprowadza nową informację”⁷⁴. Podajmy fragmenty zdań, które o tym świadczą: *из коих средняя выше других; из которых средняя выше других; в которых червленый орел, с золотыми глазами, клювом и когтями*.

Obserwujemy to w przywołanych przykładach. Przypomnijmy w tym miejscu jedną z zasad heraldycznych, która stanowi, że najpierw w opisie herbu podaje się informację ważniejszą, potem mniej ważną. Pozostaje ona w zgodzie z zaobserwowanymi zjawiskami językowymi.

Celem uzupełnienia powyższych podpunktów zwrócimy uwagę na jeszcze jedno źródło, mianowicie zbiór *Гербы городов, губерний и посадов Российской Империи внесенные в полное собрание законов с 1649 по 1900 год*. Przeanalizowano w nim XIX-wieczne herby⁷⁵. Jak wskazuje tytuł, zbiór obejmuje herby całego Imperium Rosyjskiego, w związku z tym herby i ich opisy są bardziej różnorodne niż badane do tej pory. Większość obserwacji, które poczyniliśmy już uprzednio, może odnosić się również do zaproponowanego materiału uzupełniającego. W materiale tym jednak udało się zaobserwować zarówno nowe interesujące przykłady omówionych wcześniej zjawisk⁷⁶, jak i zjawiska językowe jeszcze nieopisywane w niniejszym tekście. Rezygnując

⁷² A. Nagórko, *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa 2005, s. 301.

⁷³ Zachowano oryginalną interpunkcję.

⁷⁴ A. Nagórko, *Zarys gramatyki polskiej...*, s. 304–305.

⁷⁵ Opisy użyte do analizy zasadniczej również są datowane na wiek XIX, zachowujemy zatem spójność materiału.

⁷⁶ Podajmy kilka przykładów:

- Użycie przysłówków w funkcji okoliczników sposobu: *три червленых меча в столб* (Карс); *В зеленом поле, крестом поставленныя два ружья со штыками* (Александровск); *крестообразно пика и коса* (Вознесенск) – *в столб, крестом поставленныя, крестообразно*.

- Użycie zaimków celem uniknięcia powtórzenia informacji: *золотой, стоящий на задних лапах, лев, который несет в передних лапах того-же металла серп и лопату* (Минусинска) – *того-же*.

- Nienaturalny szyk zdania: *В малиновом поле черный лук с тремя стрелами, вниз обращенными* (Александровск); *в голубом поле стоящие, каждый на своем гнезде, два рядом и один между ними ниже, три аиста* (Ананьев).

ze szczegółowego opisu nazw figur oraz ich symboliki, skupimy się *stricte* na warstwie językowej. Naszym zdaniem taki krok uczyni charakterystykę języka blazonowania pełniejszą.

1. Niektóre opisy herbów zawierały uzasadnienia symboliki godeł formułowane np. w taki sposób: *В красном поле изображена виноградная лоза, в знак изобилия виноградом (Аккерман); [...] а в нижней, в голубом поле, сноп льна, в знак, что жители, но обильному посеву и урожаю льна в уезде, отправляют им прибыльный торг в Ригу (Бакинская губерния); лук с тремя стрелами, вниз обращенными, знаменуют силу нашего оружия и слабость силы Татарской (Александровск)*. Wyróżnijmy, o których fragmentach mowa: *в знак изобилия..., в знак, что..., знаменуют силу...* Taki opis, w którym wprost wyrażono przyczynę, nie pozostawia już wiele miejsca na interpretację. W materiale zasadniczym do niniejszej pracy nie obserwowaliśmy podobnych określeń.

2. Nazwy opisujące położenie figur, np.: *три черных веретена в пояс (Петроковская губерния); три золотых пламени 1 и 2 (Верный)* – jeden płomień wyżej, dwa niżej; *на перекрест положенные серебряные мечи (Руза)*.

3. Nazwy sposobów podziału tarczy: *Щит четверочастный, скошенный (Полтава); Щит разделен на две половины наискось (Нахичевань-на-Дону); В щите, разделенном от верхней середины к нижним, углам, в черном поле, над серебряною кадьницею изображен, золотой крест (Николаев); Щит разделен крестообразно на четыре равных части (Екатеринодар)*. Widzimy tutaj większą różnorodność sposobów podziału tarczy herbowej. Herby z poprzedniej analizy były skromniejsze, zatem nie było możliwe wyekscerpowanie wielu przykładów.

4. Terminologia: *Глава щита золотая, усеянная Российскими Государственными орлами (Верный)* – imiesłów *усеянный/usiany* nie pojawiał się we wcześniejszych analizach.

5. Inne rodzaje ozdób tarczy herbowej: *За щитом два накрест положенные золотые скипетра, соединенные Андреевскою лентою (Москва); за щитом два накрест положенные золотые молотка, соединенные Александровскою лентою (Звенигород); за щитом два золотых якоря, накрест положенных и соединенных Александровскою лентою (Владивосток)*.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy lingwistycznej i syntaktycznej wyłania nam się obraz języka maksymalnie zwartego, pozbawionego zbędnych informacji, powtórzeń, wyposażonego w charakterystyczny dla niego aparat pojęciowy. Terminologię języka blazonowania omówiliśmy w oparciu o literaturę przedmiotu oraz przykłady z materiału badawczego.

Terminologia była pierwszym badanym zagadnieniem, w dalszej kolejności poświęciliśmy uwagę syntaktyce. Podsumujmy główne poczynione obserwacje. W heraldyce dużą rolę odgrywa symbolika. Zdecydowana większość elementów widniejących w herbie kryje bogaty przekaz symboliczny lub choćby tylko ma symbolizować jakieś cechy właściciela herbu. Nie tylko jednak znajomość symboli oraz nazewnictwa jest istotna dla językowej analizy opisów herbów. Na uwagę zasługują również za-

sady heraldyczne, które rządzą tym światem. Biorąc pod uwagę kategoryzację, należy zauważyć, że aparat pojęciowy ogniskuje się wokół rzeczowników⁷⁷, połączeń rzeczownik-przymiotnik, a także wyróżnianych uprzednio czasowników lokalizacyjnych. Jeśli chodzi o składnię, to w rosyjskim języku blazonowania przeważają zdania pojedyncze, nierzadko rozbudowane bardziej, niż wskazywałyby na to współczesne zasady stylistyczne. Charakterystyczne dla tego języka jest użycie imiesłowów, które w zaobserwowanych przykładach pełnią w zdaniu funkcje orzeczenia imiennego oraz przydawki. Obserwujemy też zmiany w naturalnym szyku zdań, rozbudowanie członów nominalnych poprzez długie ciągi przydawek i in.

Bez trudu zauważamy, że język blazonowania jest różny w swej składni od języka nie tylko mówionego, ale i literackiego (z tamtego okresu), co skłania nas do postawienia pytania o przyczynę takiego stanu. Można wysunąć hipotezę, że odmienność języka blazonowania mogła być zamierzonym zabiegiem, który miałby nadać mu podniosłego charakteru, konotować patos, kunszt i pewną hermetyczność. Gdyby mówić jeszcze o funkcjach tegoż języka, to można wskazać dodatkowo (zapewne nie w każdym przypadku) funkcję propagandową, poprzez umieszczenie konkretnych symboli, ale też ich bezpośrednie uzasadnianie, co prezentowaliśmy w przykładach.

BIBLIOGRAFIA-REFERENCES

Sources:

Vinkler P. P. fon, *Gerby gorodov, gubernij, oblastej i posadov Rossijskoj imperii*, Sankt-Peterburg, Izdanie knigoprodavca Iv. Iv. Ivanova, 1899 [фон Винклер П. П., *Гербы городов, губерний, областей и посадов Российской империи*, Санкт-Петербург, Издание книгопродавца Ив. Ив. Иванова, 1899].

Pravitel'stvoûšago Senata Departamenta Gerol'dii Pogerbovomu otdeleniû Delo O gerbe Varšavskoj gubernii i eâ gorodah, No 193 [Правительствоушого Сената Департамента Герольдии по Гербовому отделению Дело о гербе Варшавской губернии и ея городах, No 193].

Studies:

Arsen'ev Ŭ.V., *Geral'dika*, Moskva 2001 [Арсеньев Ю.В., *Геральдика*, Москва 2001].

Dudziński P., *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997.

Dudziński P., *Refleksje nad heraldyką kościelną – herby biskupów kaliskich*, w: „Z zagadnień heraldyki i nauk pokrewnych. Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 14, red. P. Gołdyn, Kalisz 2014, s. 40–67.

Egorov S.V., *Geral'dika dla vseh*, elektronnaâ publikaciâ, Moskva 2002, <https://gerboved.ru/b/227> [доступ 19.06.2024] [Егоров С., *Геральдика для всех*, электронная публикация, Москва 2002, <https://gerboved.ru/b/227> (доступ 19.06.2024)].

Gołubiewa A., Kuratczyk M., *Gramatyka języka rosyjskiego z ćwiczeniami*, Warszawa 2009.

Górak A., *Rosyjskie projekty herbów miast powiatu radzyńskiego w drugiej połowie XIX wieku*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, tom 19 (2021), s. 17–24.

⁷⁷ Co jest zgodne z nauką o terminie, zob. np. J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001, s. 24.

- Marecki J., *Kłosa w polskiej heraldyce świeckiej*, [w:] *Krajobraz semantyczny wsi i miast*, red. Marecki J., Rotter L., Kraków 2016, s. 145–174 (Symbol – Znak – Rytuał). DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374385183.10>
- Kulikowski A., *Heraldyka szlachecka*, Warszawa 1990.
- Levandovskij A.P., *V mire gerald'iki. Teoriâ – Istoriâ – Sušnost'*, Moskva 2008 [Левандовский А.П., *В мире геральдики. Теория – История – Сущность*, Москва 2008].
- Lukszyn J., Zmarzer W., *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001.
- Medvedev M.Û., *Gerald'ika ili istinnâ nauka o gerbah*, Moskva 2008 [Медведев М.Ю. *Геральдика или истинная наука о гербах*, Москва 2008].
- Nagórko A., *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa 2005.
- Podlaska D., Płóciennik I., *Leksykon nauki o języku*, Bielsko-Biała 2002.
- Rola-Stężycki A.Z., *Heraldyka*, <https://docer.pl/doc/x0cc0> [dostęp: 25.06.2024].
- Santi-Madzini D., *Gerald'ika. Istoriâ, Terminologiâ, Simvoly i Značenie Gerbov i Ėmblem*, Moskva 2003 [Сант-Мадзини Д., *Геральдика. История, Терминология, Символы и Значение Гербов и Эмблем*, Москва 2003].
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*. Wydanie nowe, przejrane i zmienione, Warszawa 2001.
- Vvedenskij G., *Azbuka gerald'iki*, Sankt-Peterburg 2004 [Введенский Г., *Азбука геральдики*, Санкт-Петербург, 2004].

